

УДК 316.354

Гавкалова Наталія Леонідівна,

*доктор економічних наук, професор, зав. кафедри Державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9а, тел.: + 38 (050) 622 61 48, e-mail: ngavl@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1208-9607*

Гавкалова Наталья Леонидовна,

доктор экономических наук, профессор, зав. кафедры Государственного управления, публичного администрирования и региональной экономики Харьковского национального экономического университета им. С. Кузнеця, 61166, г. Харьков, просп. Науки, 9а, тел.: + 38 (050) 622 61 48, e-mail: ngavl@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1208-9607

Gavkalova Nataliia Leonidivna,

Doctor of Economics, Professor, Head of Public Administration and Regional Economy Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, 61166, Kharkiv, Prospekt Nauky, 9-a, tel.: + 38 (050) 622 61 48, e-mail: ngavl@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1208-9607

Амосов Олег Юрійович,

доктор економічних наук, професор, зав. кафедри економічної теорії та фінансів Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, 61001, м. Харків, просп. Московський, 75, тел.: + 38 (050) 237 97 25, e-mail: amosovoleg@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8718-6343

Амосов Олег Юрьевич,

доктор экономических наук, профессор, зав. кафедры экономической теории и финансов Харьковского регионального института государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 61001, Украина, г. Харьков, просп. Московский, 75, тел.: + 38 (050) 237 9725, e-mail: amosovoleg@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8718-6343

Amosov Oleg Yuriyovych,

Doctor of Economics, Professor, Head of Economic Theory and Finances Department, Kharkiv Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration attached to the Office of the President of Ukraine, 61075, Kharkiv, Prospekt Moskovskiyi, 75, tel.: + 38 (050) 237 97 25, e-mail: amosovoleg@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8718-6343

DOI <https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.99>

ВПЛИВ АРХЕТИПІВ НА СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Анотація. Презентовано бачення суспільних трансформацій, які є складовою сучасного етапу модернізації суспільства. Запропоновано розглядати вплив архетипів на суспільні трансформації як засіб формування архетипно-інституціонального механізму регулювання соціально-економічних відносин, який пропонується розглядати як упорядковану множину інституціональних важелів, стимулів і заходів, спрямованих на забезпечення ефективного використання архетипів на основі поєднання дії факторів мікро- та макроекономічного середовища за допомогою засобів публічного адміністрування. Наголошено на посиленні ролі державних і наддержавних регулятивних архетипно-інституціональних утворень у проектуванні суспільних трансформацій. Узагальнено наявні теоретичні та концептуальні положення щодо визначення змісту процесу інституціоналізації архетипів і визначено, що механізм регулювання інституціональних трансформацій національного ринку має розглядатися в трьох основних аспектах, що відповідають економічній та соціальній природі міжсуб'єктної взаємодії учасників ринку. Зазначено, що системно-рефлексивна парадигма регулювання розвитку й управління трансформаційними змінами складних відкритих соціально-економічних систем ґрунтується на визначенні активного характеру впливу архетипів, суб'єктів, а також рефлексивних процедур їх взаємодії як на вибір напрямів і шляхів здійснення, так і на динаміку перебігу цих процесів. До складу основних положень, що визначають доцільність використання системно-рефлексивної парадигми у сфері регулювання соціально-економічних відносин, віднесено сукупність припущень. Виокремлено основні положення, що визначають доцільність використання системно-рефлексивної парадигми в особливій сфері — сфері регулювання соціально-економічних відносин. З'ясовано, що до складу інституціональних конфліктів належать вияви неузгодженості між архетипами й елементами інституціонального середовища.

Ключові слова: архетипи, архетипно-інституціональний механізм, суспільні трансформації, соціально-економічні відносини.

ВЛИЯНИЕ АРХЕТИПОВ НА ОБЩЕСТВЕННЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ

Аннотация. Представлено видение общественных трансформаций, которые являются составляющей этапа модернизации социума. Предложено рассматривать влияние архетипов на общественные трансформации посредством формирования архетипно-институционального механизма регулирования социально-экономических отношений, который предлагается расценивать как упорядоченное множество институциональных рычагов, стимулов и мер, направленных на обеспечение эффективного использования архетипов на основе сочетания действия факторов микро- и макроэкономической среды с помощью средств публичного администрирования. Сделан упор на усилении роли государственных и надгосударственных регулятивных архетипно-институциональных образований в проектировании общественных трансформаций. На основе имеющихся теоретических и концептуальных положений по определению содержания процесса институционализации архетипов определено, что механизм регулирования институциональных трансформаций национального рынка должен рассматриваться в трех основных аспектах, соответствующих экономической и социальной природе межсубъектного взаимодействия участников рынка. Отмечено, что системно-рефлексивная парадигма регулирования развития и управления трансформационными изменениями сложных открытых социально-экономических систем базируется на определении активного характера влияния архетипов, субъектов, а также рефлексивных процедур их взаимодействия как на выбор направлений и путей осуществления, так и на динамику протекания данных процессов. Определены основные положения, определяющие целесообразность использования системно-рефлексивной парадигмы в особой сфере — сфере регулирования социально-экономических отношений. Установлено, что к основным институциональным конфликтам относится проявления несогласованности между архетипами и элементами институциональной среды.

Ключевые слова: архетипы, архетипно-институциональный механизм, общественные трансформации, социально-экономические отношения.

THE INFLUENCE OF ARCHETYPES ON SOCIAL TRANSFORMATIONS

Abstract. The vision of social transformations, which is a component of the stage of modernization of society, is presented. It is proposed to consider the influence of archetypes on social transformations through the formation of an archetypal and institutional mechanism for regulating socio-economic relations, which is proposed to be considered as an ordered set of institutional levers, incentives and measures aimed at ensuring the effective use of archetypes on the basis of a combination of factors of the micro- and macroeconomic environment by means of public administration. The emphasis is placed on the strengthening of the role

of state and supra-national regulatory archetypical-institutional entities in the design of social transformations. Based on the existing theoretical and conceptual provisions for determining the content of the process of institutionalization of archetypes, it has been determined that the mechanism of regulation of institutional transformations of the national market should be considered in three main aspects, corresponding to the economic and social nature of the inter-subjective interaction of market participants. It is noted that the system-reflexive paradigm of regulation of the development and management of transformational changes of complex open socio-economic systems is based on the definition of the active nature of the influence of archetypes, subjects, as well as the reflexive procedures of their interaction, both on the choice of directions and ways of implementation, and on the dynamics of the flow of these processes. The composition of the main provisions that determine the feasibility of using a system of reflexive paradigm in the field of regulation of socio-economic relations, includes a set of assumptions. The main provisions defining the expediency of using the system-reflexive paradigm in the sphere of regulation of socio-economic relations are determined. It is established that the main institutional conflicts are manifestations of inconsistency between archetypes and elements of institutional environment.

Keywords: archetypes, archetype-institutional mechanism, social transformations, socio-economic relations.

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою сучасного етапу, орієнтованого на активізацію структурно-інноваційних важелів, модернізацію й оновлення виробничо-технологічної бази, сприяння підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання та зростання добробуту населення, є здійснення низки масштабних змін, що спираються на архетипи суспільних відносин, які впливають на суспільні трансформації. У межах таких змін поступове формування нових і вдосконалення існуючих елементів суспільного середовища відповідно до новітніх умов суспільного буття не лише є вагомою складовою трансформації системи виробничих відносин, але й виступає також надзвичайно важли-

вою умовою для успішної реалізації решти реформаторських заходів у всіх без винятку сферах життєдіяльності. Проте, природна довготривалість і надзвичайно складний зміст процесів формування елементів архетипного середовища суспільних відносин, обумовлений, насамперед, колективним і консенсусно-компромісним характером узгодження інтересів їх учасників, в умовах масштабних і швидкоплинних суспільних перетворень, характерних для сучасних умов трансформаційного суспільства, може призводити до виникнення перехідних і тимчасово діючих інституціональних утворень, функціонування яких здатне призводити навіть до гальмування об'єктивно необхідних суспільству реформ. Необхідною умовою забез-

печення усталеності процесу інституціональних трансформацій, запобігання виникненню під час цього процесу суперечностей і пасток, а також загостренню конфліктів, стає формування цілісного архетипно-інституціонального механізму регулювання суспільного розвитку, сутність якого — упорядкована множина інституціональних важелів, стимулів і заходів, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку використання архетипів на основі поєднання дії факторів мікро- та макроекономічного середовища з використанням засобів публічного адміністрування. У цьому випадку інституціональний механізм слід розглядати як доповнення до механізму взаємодії архетипів, специфічність структурної будови та характеру дії якої пов'язується з особливостями інституціональних утворень, які входять до її складу, а також із характерними властивостями певного об'єкта інституціонального регулювання (сфери, сектору або галузі людської активності), що спирається на архетипи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на те, що проблема суспільних трансформацій вивчалась вченими-інституціоналістами, серед яких найбільш відомим є Д. Бромлі, Дж. Коммонс, Е. Остром, Д. Родрік та ін. [1–18], питання інституціонального регулювання суспільних трансформацій з урахуванням впливу архетипів, науковий базис яким в українській науці було створено школою науковців на чолі з Е. Афоніним, серед вітчизняної наукової спільноти є майже невивченими.

Мети статті — обґрунтування науково-теоретичних засад інституціонального регулювання суспільних трансформацій з урахуванням впливу архетипів.

Виклад основного матеріалу. Під час вивчення сутності архетипно-інституціонального механізму регулювання соціально-економічних відносин можна виділити два підходи — структурний (інституціональний механізм розглядається як складова механізму реформ у цілому, яка визначається, проте, власними структурою й особливостями функціонування) та інституціональний (у межах дослідження рефлексивних аспектів взаємодії архетипів на базі застосування певних інституціональних утворень). Слід зазначити, що саме інституціональне трактування природи цього механізму є більш привабливим, тому що відповідає структурно-організаційній природі утворення інституціонального механізму трансформації, складовими якого є держава (вона здійснює макроекономічне регулювання), професійні спілки (презентують інтереси найманих працівників), об'єднання (виступають на захист підприємницьких інтересів роботодавців) та засоби масової інформації (здійснюють функції суспільного нагляду та контролю). Проте в цьому випадку ігноруються як складна інституціональна природа цього механізму, так і рефлексивне підґрунтя взаємодії різних акторів. Крім того, суспільні інтереси в такій системі не можуть бути презентовані належним чином, оскільки майже цілком покладаються на державу, що також не відповідає складній та неоднозначній

інституціональній природі архетипів.

Можна розглядати архетипно-інституціональний механізм трансформації суспільства, з одного боку, як сукупність зв'язків між елементами інституціонального середовища, що здійснюються на засадах демократизації, узгодження інтересів та координації співпраці учасників соціально-трудових відносин (структурно-статичний аспект), а з іншого, — як систему інструментально-методичного забезпечення формалізованого впливу на суб'єктів суспільства, що певною мірою є альтернативою (противагою) процесам самоорганізації (тобто динамічно-ситуативний аспект). За необхідності виокремлення динамічної складової цього механізму пов'язується іманентна для системи затвердження формальних норм відсутність вбудованих механізмів збалансування інтересів (на основі узгодженої дії інституціональних стримувань і противаг), що не дає можливості забезпечити рутинізацію стимулюючих імпульсів позитивних змін і трансформацій, які ґрунтуються на архетипах.

Специфічність функціонального наповнення цього механізму полягає в тому, що його складові мають ефективно здійснювати такі функції: суб'єктноорієнтовану інтеграцію агентів для підтримки взаємодії на базі спільних норм і статусів (відповідно до архетипів), соціальну диференціацію суб'єктів та агентів за інституціональними критеріями, регламентацію взаємодії інституціональних суб'єктів та економічних агентів, рутинізацію нових норм і відтворення інституціональних но-

вовведень, субординування та координацію взаємозв'язків різних інституціональних суб'єктів та контроль за дотриманням норм і правил.

Стрижневим елементом архетипно-інституціонального механізму є його можливість впливати на суспільні трансформації. Динамічний аспект функціонування механізму ілюструють інституціональні перетворення, що спираються на архетипи й не лише змінюють структурну будову та режим функціонування інституціонального середовища, але суттєво впливають на систему суспільних відносин у цілому. Узагальнення термінологічних описів і поглядів науковців на визначення економічної сутності поняття “архетипно-інституціональні перетворення” (зміни) дозволило виділити такі основні підходи:

- *суспільний*, у межах якого архетипно-інституціональні перетворення ототожнюються із суспільними трансформаціями, тобто в якому внутрішнім змінам в інституціональному середовищі та відповідному механізмі регулювання не надається релевантне значення, а отже, ці явища вважаються органічною складовою об'єкта, який перебуває в стані трансформації;

- *архетипно-інституціонально-трансформаційний*, відповідно до положень якого архетипно-інституціональні зміни являють собою певний різновид надбудовних перетворень, що орієнтуються на створення таких умов навколо об'єкта регулювання (відповідної сфери суспільних відносин), що забезпечували б трансформацію цього об'єкта в певному цілеспрямованому обраному напрямі

на основі коригування поведінки суб'єктів, підтримки та поширення відповідних моделей і стратегій дій; у цьому випадку зміни архетипно-інституціонального середовища є окремим об'єктом регулювання та реформування.

Зокрема, слід зазначити, що під час здійснення інституціональних перетворень на основі архетипів чітко виділяються дві основні моделі трансформацій інституціонального середовища – еволюційна (органічні зміни, найчастіше зумовлені інерцією попередньої траєкторії розвитку) та революційна (ґрунтується на заміщенні й імпорті інститутів, не вкоріненних у консервативні суспільні традиції, впровадження яких зазвичай пов'язано із суттєвими перетвореннями складових інституціонального середовища).

Отже, описаним варіантам здійснення інституціональних перетворень певною мірою відповідають дві моделі інституціогенезу на основі архетипів, а саме: інституціоналізація змін (більшою мірою орієнтована на еволюційну трансформацію інституціонального середовища) та інституціональне проектування (в контексті свідомості й цілеспрямованості дій суб'єктів – ініціаторів та учасників реформаторських процесів – визначається спрямованістю на революційні зміни).

Одним із ключових елементів господарського механізму, що відрізняється найбільшою чутливістю до впливу інституціональних змін, стає ринок праці, в межах розвитку якого відбувається взаємодія інтересів переважної більшості економічних агентів та здійснюється формування

фундаментальних засад забезпечення сталого зростання національної економіки. Отже, наявна недосконалість структурної будови та неефективність функціонування складових інституціонального середовища слід вважати однією з головних причин поширення негативних явищ, що, зокрема, виявляються у зростанні нерегламентованої зайнятості та обмеженні можливостей для реалізації потенціалу продуктивної активності населення, послабленні соціального захисту працюючих та погіршенні умов праці, збільшенні невинуватливої диференціації рівня оплати праці за галузями та регіонами, скороченні реальних доходів і поширенні бідності тощо.

Узагальнення положень теоретичних підходів, у межах яких розглядаються зміст і природа процесу інституціоналізації суспільно-економічних трансформацій, дало можливість визначити кілька основних із них, а саме:

- інтерактивно-динамічний підхід (виходить із положень соціологічного трактування інституціоналізації як процесу утворення легально-раціональної системи інститутів як на індивідуальному рівні, що охоплює динамічну інтерактивну взаємодію акторів певних відносин під час творчої генерації певних інституціональних норм, правил і процедур узгодження локальних інтересів, так і на загальносистемному рівні, який визначає структурні параметри відповідного інституціонального середовища);

- структурно-функціональний підхід (ґрунтується на майже повному виключенні релевантності впливу ін-

дивідуальних актів взаємодії на формування інститутів та наголошує на інтерактивній природі цього процесу, в межах якого інтеграція будь-яких локальних інтересів та очікувань учасників цих актів виступає тільки передумовою для узагальнення й уніфікації комплексу суспільних ролей і функцій, які відображають загальноприйнятні та відповідні);

- еволюційно-ціннісний підхід (розглядає інституціоналізацію як послідовний процес, у межах якого первинно сформувався архетипно-інституціональний простір, тобто окремі елементи, що складають його на макро-, мезо- та макрорівні, піддається поступовій трансформації під впливом трансформації уявлень акторів про найбільш важливі для них цінності та інтереси);

- динамічний підхід (формування інституціонального середовища вважається наслідком і формою реагування суспільної системи на об'єктивно мінливі умови).

Узагальнюючи наявні теоретичні та концептуальні положення щодо визначення змісту процесу інституціоналізації архетипів, слід зауважити, що механізм регулювання інституціональних трансформацій національного ринку має розглядатися в трьох основних аспектах, що відповідають економічній та соціальній природі міжсуб'єктної взаємодії учасників ринку: структурно-субстанціональному (впорядкування об'єктивно існуючих, але аморфно-неструктурованих і хаотично використовуваних актів взаємодії учасників цього ринку у певну систему унормованих відносин), функціональному (визначення ролей і функцій, що відповідають

визнаним суспільно-необхідним та суспільно-корисним моделям поведінки акторів, індивідуальні інтереси яких при цьому не вважаються релевантними) й адаптивно-динамічному (забезпечення гнучкого реагування на зміни умов зайнятості через оновлення елементів інституціонального середовища соціально-трудоких відносин, здатних як до самовідтворення та внутрішньої узгодженості, так і до пристосування до будь-яких господарських змін). Інституціональне проектування є спеціалізованою діяльністю з моделювання на основі архетипних утворень для свідомого та цілеспрямованого впровадження у сфері регулювання суспільних відносин.

Успішність поширення інституціональних змін як своєрідних планованих архетипно-соціокультурних нововведень (інновацій) вирішальною мірою визначається відповідністю архетипно-інституціонально-культурному контексту. Досягнення такої відповідності дає змогу інституціональній інновації вступити до своєрідної мета-конкуренції (яка передбачає не тільки змагальність, але й синергетичну підтримку різних елементів інституціонального середовища) з існуючими інституціональними утвореннями ("інститутами-субститутами"), ключовим фактором успішності в якій виступає порівняна економічна ефективність (насамперед у сфері впливу на трансформаційні витрати).

Слід підкреслити, що значення заходів із протидії архетипно-інституціональній інерції закономірно зростає з розширенням масштабу

реформ, що зрештою може унеможливити просте копіювання ефективних інституціональних практик та імпорт інститутів, тобто визначить неминучу необхідність реалізації соціально-генетичного підходу до вдосконалення існуючих складових інституціонального середовища.

Також необхідно наголосити на закономірному посиленні ролі державних і наддержавних регулятивних архетипно-інституціональних утворень у проектуванні суспільних трансформацій.

Слід звернути увагу на високу роль держави в інституціональному проектуванні через визначення її відповідальності за збереження стабільного стану головних суспільних передумов інституціональних змін (підтримки дії існуючих інституціональних утворень), що має забезпечити безконфліктність під час здійснення відповідних суспільних трансформацій.

Ефективність заходів з інституціонального проектування (насамперед, у контексті впровадження формальних правил і приписів) прямо залежить від пануючих архетипів, а також від дієвості механізмів (серед іншого — державного регулювання) співпраці зацікавлених груп інтересів.

Розмаїття ролей агентів у процесі інституціогенезу обумовлюється передусім внутрішніми закономірностями процесу утворення та розвитку складових архетипного середовища, етапами якого є пренатальна фаза, фаза структурування, інституціональне вичерпання й фаза інституціональних трансформацій. До складу основних ролей, які виконують

актори протягом інституціонального проектування, слід віднести такі: ініціатор, адаптер, новатор, пропагандист, контролер, дистриб'ютор, комунікатор, прозеліт, реципієнт, статист, антагоніст.

Рольові функції ініціатора у процесі інституціонального розвитку полягають у накопиченні, усвідомленні та певній формалізації існуючих у суспільстві експектацій (очікувань), виникнення яких зазвичай пов'язується із накопиченням суперечностей між використовуваними механізмами забезпечення ефективної взаємодії учасників ринку. У сучасних умовах до найбільш помітних суперечностей такого зразка слід віднести такі: між наявною структурою зайнятості та вимогами інтенсифікації економічного зростання, між існуючою моделлю формування оплати праці та потребами забезпечення зростання внутрішнього попиту як рушійної сили господарського розвитку, між існуючою системою найму працівників та можливостями виконання соціальних гарантій і зобов'язань держави, між відсталою моделлю формування людського капіталу й вимогами до генерування компетентностей працівників, адекватних постіндустріальному способу виробництва, тощо. Через осмислення й упорядкування суспільних відчуттів щодо незадовільності існуючого стану інституціонального середовища актори-ініціатори (а саме державні органи, професійні спілки та об'єднання, представники наукової й освітньої спільноти) на підставі активізації власних ініціативно-ідейних установок і творчо-креативних здібностей розпочинають ідентифі-

кацію необхідних властивостей нових елементів інституціонального середовища, а також пошук варіантів об'єднання цих властивостей у певний прототип нового або трансформованого інституту.

Сформований прототип, доцільність впровадження якого після досягнення певного рівня обізнаності про нього серед широкого кола учасників ринку стає об'єктом уваги та предметом обговорення, надалі має пройти перевірку та (у разі визнання реалістичності переваг такого прототипу) доопрацювання (адаптацію). До функцій акторів-адаптерів (насамперед, експертної та консалтингової спільноти, представників держави) при цьому належить також перевірка адекватності ініціаторами сприйняття, рецепції та інтерпретації суспільних експектацій, пов'язаних із визнанням наявності потреб в інституціональному регулюванні.

Позитивне суспільне ставлення до нового інституціонального утворення закономірно приваблює увагу передових новаторів (насамперед — підприємців та посередників на ринку праці, а також окремих працівників, компетентність яких визначається унікальністю), які, здійснюючи спроби втілення створеного прототипу в господарське життя, переводять його із задумки у вид нової конкретної соціальної практики. Така практика не може вважатися новим елементом інституціонального середовища (власне, інституціональною інновацією), оскільки не набула ще поширення у множині певних соціально-економічних відносин на ринку праці, але дає змогу здійсню-

ти порівняльний аналіз потенційної продуктивності використання архетипу.

Успішність впровадження інституціональної інновації закономірно визначає зростання активності поширення позитивної інформації про інститут, в межах якої актори-пропагандисти (державні органи, засоби масової інформації, посередники на ринку, професійні організації та об'єднання) демонструють прихильність до інституту та певною мірою люблять його розповсюдження, протидіючи тим самим існуючим традиціям і звичаям, що перешкоджають (заперечують) поширенню нового інституціонального утворення. Необхідною умовою перевірки відомостей про нову інституціональну практику стає моніторинг її функціонування й поширення, реагування на порушення встановлених норм, врегулювання конфліктів, запобігання виявам егоїстично-опортуністичної поведінки економічних агентів та ін., що здійснюється уповноваженими державою та суспільством органами й організаціями (фахові державні установи, наукові та освітні заклади, професійні об'єднання).

Інший аспект поширення нової інституціональної практики пов'язано з формуванням дистриб'юторської системи підтримки її поширення, до завдань акторів якої (державні органи, посередники на ринку праці, професійні об'єднання, експертна та консалтингова спільнота) належить надання допомоги у вигляді передання учасникам національного ринку праці знань або специфічних активів, необхідних для адаптації до дії інституту, та роз'яснення особливос-

тей вживання цієї форми інституціонального утворення.

Таким чином, у процесі суспільного ухвалення нових інституціональних практик на реалізацію інтересів зацікавлених груп акторів впливають можливі індивідуальні розходження між ними з точки зору їхньої участі у здійсненні реформ, зокрема їхньої ролі у створенні та поширенні нових архетипів, а також у забезпеченні можливостей адаптації до соціально-економічних агентів.

Системно-рефлексивна парадигма регулювання розвитку й управління трансформаційними змінами складних відкритих соціально-економічних систем ґрунтується насамперед на визначенні активного характеру впливу архетипів і суб'єктів, а також рефлексивних процедур їх взаємодії як на вибір напрямів і шляхів здійснення, так і на динаміку перебігу цих процесів. До складу основних положень, що визначають доцільність використання системно-рефлексивної парадигми у сфері регулювання соціально-економічних відносин, слід віднести такі припущення.

По-перше, системно-рефлексивний підхід ґрунтується на визнанні суттєвих утруднень (або навіть неможливості) у формуванні повністю та однозначно об'єктивних (тобто, таких, що не містять у собі суб'єктивно-оціночних суджень) передумов для ухвалення рішень, спрямованих на регулювання розвитку або управління змінами під впливом архетипів.

По-друге, основу рефлексивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії визначають архетипи ("інформаційні мо-

делі") та системні уявлення агентів про власні властивості та релевантні характеристики партнерів, умови середовища, в межах якого зазначена взаємодія розгортається, тощо.

По-третє, рефлексивний підхід до регулювання розвитку й управління змінами в соціально-економічних відносинах полягає насамперед у налагодженні форм цілеспрямованої міжсуб'єктної взаємодії, у процесі якої зусилля суб'єктів мають зосереджуватися на формуванні інформаційного-архетипного простору (ієрархії ідей, уявлень та образів, що відповідають вектору цільової спрямованості інтересів цих суб'єктів), у контексті сприйняття якого іншими агентами дії цих агентів будуть орієнтованими на забезпечення зазначених інтересів.

По-четверте, системно-рефлексивна парадигма виходить із наявності надзвичайно складного механізму підтримки відносин агентів із полісуб'єктним середовищем їх функціонування та розвитку, яке також є рефлексивним відображенням умов діяльності через набір сформованих моделей архетипів, що враховують не тільки уявлення про стан певних явищ і процесів (у комплексі визначають параметри об'єкта управління), але й цінносно-цільові установки інших суб'єктів, дії яких можуть надати релевантний вплив на трансформацію цього стану, тобто здатні також відбитися на успішності реалізації сформованих агентами моделей та обраних стратегій поведінки.

По-п'яте, впорядкування та систематизація інформаційних моделей (приведення у певну цілісну ієрархію образів та уявлень, що відбивають

базові цінносно-цільові установки та відповідні моделі поведінки більшості суб'єктів), що в комплексі визначають параметри полісуб'єктного середовища діяльності, здійснюються на колективно-рефлексивній основі, тобто мають інституціональну природу процедур ухвалення групових рішень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зазначимо, що до складу основних інституціональних конфліктів належать неузгодженості між архетипами й елементами інституціонального середовища, що перешкоджають ефективному вирішенню міжсуб'єктних суперечностей:

– між інституціями, що мають однорідну форму існування (формальні або неформальні), а також функціональну та предметну спрямованість (наприклад, розбіжності між нормативними актами, що регламентують відносини, або традиціями, які існують у певній галузі або професійній сфері);

– між інституціями й інституціональними нормами, що мають однорідну функціональну та предметну спрямованість, але різні форми існування або вияв у часі (наприклад, суперечності між діловою практикою трудового найму та державними соціальними стандартами працевлаштування);

– між інституціями та інституціональними нормами різної або однорідної форми існування (інституціональний конфлікт виникає за умови інституціонального проектування нових правил шляхом імпорту або заміщення).

Таким чином, невід'ємною складовою забезпечення успіш-

ного виконання широкого кола завдань у межах реформування є розбудова інституціонально-архетипного середовища та створення відповідного механізму архетипно-інституціонального регулювання соціально-економічних відносин, що має за основу урахування архетипів, орієнтованих на формування й розвиток синтезованого (людського, інтелектуального та соціального) капіталу, належного й адекватного щодо вимог сучасного етапу суспільного розвитку, що характеризується суспільними трансформаціями, які ілюструються ускладненням змісту та зростанням творчо-креативного характеру праці, глобалізацією масштабів та інтернаціоналізацією потоків міграції, підвищенням потреб виробництва у висококваліфікованих кадрах і розмаїтих за професійною спрямованістю компетентностей персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Bromley D. W. Economic Interests and Institutions: The Conceptual Foundations of Public Policy / D. W. Bromley.* — New York ; Oxford : Basil Blackwell, 1989. — 274 p.
2. *Buchanan J. M. Economics from the Outside // “Better than Plowing” and Beyond / J. M. Buchanan.* — Texas : Texas A&M University Press; Texas A&M University Economics Series, 2007. — 254 p.
3. *Commons J. R. Institutional Economics: Its Place in Political Economy. Vol. I. / J. R. Commons.* — Б/м : Transaction Publishers, 1990. — 648 p.
4. *Davis L. Institutional Change and American Economic Growth / L. Da-*

- vis, D. North. — Cambridge, 1971. — P. 5–6.
5. *Gavkalova N.* The paradigm of the state regulatory policy / N. Gavkalova, K. Wackowski // *Економіка розвитку*. — Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. — № 2. — С. 40–44.
 6. *Hanisch M.* Institutional analysis and institutional change: What to learn from the case of bulgarian land reform? / M. Hanisch, A. Schlüter // *Land Ownership, Land Markets and their Inuence on the Efficiency of Agricultural Production in Central and Eastern Europe* / P. Tillack and E. Schulze (eds); Vauk; Kiel, 2000. — P. 152–170.
 7. *MacLeod G.* Globalizing Parisian thought-waves: recent advances in the study of social regulation, politics, discourse and space / G. MacLeod // *Progress in Human Geography*. — 1997. — № 4 : Vol. 21. — P. 530–553.
 8. *Mainwaring S.* Party system institutionalization and party system theory after the third wave of democratization / S. Mainwaring, M. Torcal // *Handbook of Party Politics* / R. S. Katz and W. Crotty (eds). — London : Thousand Oaks ; CA and New Delhi : Sage, 2006. — P. 204–227.
 9. *Ostrom E.* Understanding Institutional Diversity / E. Ostrom. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005. — 376 p.
 10. *Rodrik D.* Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? / D. Rodrik // *Journal of Economic Literature*. — 2006. — № 44 (December). — P. 973–987.
 11. *Savchuk N.* Institutional budget architectonics in the structure of budget system of Ukraine / N. Savchuk // *The New economy. Scientific Journal*. — Bratislava. — 2014. — № 1 : vol. 7. — P. 109–116.
 12. *Schotter A.* The economic theory of social institutions / A. Schotter. — Cambridge : Cambridge University Press, 1981. — 192 p.
 13. *Simon H.* Rationality in Psychology and Economics / H. A. Simon // *The Journal of Business*. — 1986. — № 4 : Vol. 59 : Part 2: The Behavioral Foundations of Economic Theory. — P. 209–224.
 14. *Stiglitz J. E.* The economic role of the state / J. E. Stiglitz. — Б/м : Blackwell Pub, 1989. — 128 p.
 15. *The Global Competitiveness Report 2016–2017* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>
 16. *The International Bank for Reconstruction and Development*. — 2007. — 92 p.
 17. *Tversky A.* Advances in prospect theory: cumulative representation of uncertainty / A. Tversky, D. Kahneman // *Journal of Risk and Uncertainty*. — 1992. — № 5. — P. 297–232.
 18. *Understanding the Process of Economic Change* / D. C. North. — Princeton, NJ : Princeton University Press ; The Princeton Economic History of the Western World, 2010. — 200 p.

REFERENCES

1. *Bromley D. W.* Economic Interests and Institutions: The Conceptual Foundations of Public Policy / D. W. Bromley. — New York and Oxford: Basil Blackwell, 1989. — 274 p.
2. *Buchanan J. M.* Economics from the Outside In: “Better than Plowing” and Beyond / J. M. Buchanan. — Texas A&M University Press: Texas A&M University Economics Series, 2007. — 254 p.
3. *Commons J. R.* Institutional Economics: Its Place in Political Economy. — Vol. I. / J. R. Commons. — Transaction Publishers, 1990. — 648 p.
4. *Davis L.* Institutional Change and American Economic Growth / L. Da-

- vis, D. North. — Cambridge, 1971. — P. 5–6.
5. *Gavkalova N.* The paradigm of the state regulatory policy / N. Gavkalova, K. Wackowski // *Економіка розвитку*. — X.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. — № 2. — С. 40–44.
 6. *Hanisch M.* Institutional analysis and institutional change: What to learn from the case of Bulgarian land reform? / M. Hanisch, A. Schlüter // in P. Tillack and E. Schulze (eds) *Land Ownership, Land Markets and their Influence on the Efficiency of Agricultural Production in Central and Eastern Europe*. — Vauk. — Kiel, 2000. — P. 152–170.
 7. *MacLeod G.* Globalizing Parisian thought-waves: recent advances in the study of social regulation, politics, discourse and space / G. MacLeod // *Progress in Human Geography*, (1997) Vol. 21, № 4. — P. 530–553.
 8. *Mainwaring S.* Party system institutionalization and party system theory after the third wave of democratization / S. Mainwaring, M. Torcal // R. S. Katz and W. Crotty (eds) *Handbook of Party Politics*, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: Sage, 2006. — P. 204–227.
 9. *Ostrom E.* *Understanding Institutional Diversity* / E. Ostrom. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005. — 376 p.
 10. *Rodrik D.* Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? / D. Rodrik // *Journal of Economic Literature*. — 2006. — № 44 (December). — P. 973–987.
 11. *Savchuk N.* Institutional budget architectonics in the structure of budget system of Ukraine / N. Savchuk // *The New economy. Scientific Journal*. — Bratislava. — 2014. — № 1, vol. 7. — P. 109–116.
 12. *Schotter A.* *The economic theory of social institutions* / A. Schotter. — Cambridge: Cambridge University Press, 1981. — 192 p.
 13. *Simon H.* *Rationality in Psychology and Economics* / H. A. Simon // *The Journal of Business*. — 1986. — Vol. 59, № 4, Part 2: *The Behavioral Foundations of Economic Theory*. — P. 209–224.
 14. *Stiglitz J. E.* *The economic role of the state* / J. E. Stiglitz. — Blackwell Pub, 1989. — 128 p.
 15. *The Global Competitiveness Report 2016–2017* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>
 16. *The International Bank for Reconstruction and Development, 2007*. — 92 p.
 17. *Tversky A.* Advances in prospect theory: cumulative representation of uncertainty / A. Tversky, D. Kahneman // *Journal of Risk and Uncertainty*. — 1992. — № 5. — P. 297–332.
 18. *Understanding the Process of Economic Change* / D. C. North. — Princeton University Press: *The Princeton Economic History of the Western World*. — 2010. — 200 p.